

Taalvaardigheid

Werken aan taalvaardigheid bij de bètavakken

Taal en kennis hangen samen.

Je vakinhoud verwoord je via taal. Als jij in je lessen niet alleen focust op vakinhoud, maar ook werkt aan taalvaardigheid, zullen je leerlingen de lesstof gemakkelijker opnemen. Integreer het werken aan taalvaardigheid dus met je vakinhoud!

Niet alle leerlingen zijn voldoende taalvaardig om je lessen te kunnen volgen. Misschien is hun woordenschat te beperkt, kunnen ze de essentie van teksten niet vinden of misschien zijn ze niet handig genoeg in lezen.

Over welke taal gaat het?

Bij taal gaat het niet alleen over geschreven taal, zoals in boeken en zakelijke teksten, maar ook over gesproken taal in bijvoorbeeld een uitleg in de klas of in een video. En het gaat zowel over fictie als over zakelijke teksten, waar veel van onze vakteksten onder vallen.

Er is veel aandacht voor leesvaardigheid omdat uit onderzoeken blijkt dat het niveau van leerlingen zorgwekkend laag is. Onder ander is taalvaardigheid een belangrijke factor bij studiesucces. Als docent speel je een grote rol bij de voorbereiding van je leerlingen op het taalniveau in het vervolgonderwijs.

Wat heb je nodig?

We geven in dit boekje een overzicht van de onderwerpen waar je als docent van een bètavak iets over zou moeten weten. Op de website is meer informatie over elk van deze onderwerpen te vinden. We zijn bezig om ook lesmateriaal te verzamelen en willen nascholingen organiseren. Ook werken we aan informatie over schoolbreed samenwerken aan taalvaardigheid.

Heb je vragen of interesse? Neem contact op!

Inhoudelijke kennis en vaardigheden

Je hebt zelf voldoende taalvaardigheid nodig én kennis over taal om je leerlingen te kunnen helpen. Hierbij een overzicht van deze kennis, we hebben daarbij de inhoud van het vak Nederlands geïntegreerd met inzichten uit het bètagedebied. Collega's van de talen kunnen je op pad helpen om vaardiger te worden en via de website kun je verwijzingen naar bronnen vinden.

Drie niveaus

We onderscheiden drie niveaus in het kijken naar taal.

Omgaan met teksten

- Leesdoelen
- Leesstrategieën
- Aanpak schrijven van teksten

Tekstkenmerken

- Tekstvormen en tekstsoorten
- Redeneringen en tekststructuren
- Denkwijzen / crosscutting concepts
- Verschillende representaties en werken met modellen
- Opbouw van een tekst

Woordenschat

- Schooltaal
- Vaktaal (woorden en idioom)
- Werken met voegwoorden, signaalwoorden en scharnierwoorden
- Subjectief / gekleurd woordgebruik
- Spelling

Omgaan met teksten

Ben jij je bij het lezen van teksten bewust van je **leesdoel**? Weet jij waarom je sommige teksten grondig leest, en andere doorscant? Je leesdoel bepaalt welke **leesstrategieën** gebruikt worden. Ervaren, effectieve lezers en luisteraars beschikken over een breed scala aan leesstrategieën die bewust worden toegepast.

Bij het schrijven van teksten of voorbereiden van een lezing houd je natuurlijk rekening met het doel van de tekst voor de lezer en je zorgt dat de tekst gemakkelijk te lezen is. Je kunt een systematische **aanpak voor het schrijven van een tekst** gebruiken, met een bouwplan dat je vervolgens uitwerkt. Maar sommige schrijvers laten teksten organisch ontwikkelen.

Tekstkenmerken

Om effectief te lezen of te luisteren is het belangrijk om helder te krijgen op welke manier ideeën zijn georganiseerd en hoe de onderlinge relatie is aangegeven. Daarbij kunnen teksten op verschillende manieren worden benaderd. De **tekstvorm** is de verschijningsvorm, bijvoorbeeld een roman, een krantenartikel, reisverslag, lezing, wetenschappelijk artikel of instructietekst. De **tekstsoort** geeft het hoofddoel aan: amuseren, informeren, beschouwen of betogen. Teksten kunnen verschillende soorten **redeneringen** en **tekststructuren** bevatten die vaak een typische volgorde in denkstappen hebben, zie ook de Systematische Probleem Analyse aanpak. Sommige soorten redeneringen zijn vakspecifiek. Voor het weergeven van redeneringen en tekststructuren kunnen bijvoorbeeld concept-maps, venndiagrammen, flowcharts en argumentatieschema's worden gebruikt.

De vaktypische **denkwijzen** zie je in teksten terug in de denkstappen, deze worden aangeduid met specifieke woorden. Vaak worden andere **representaties** zoals schema's of formules gebruikt om informatie compact en helder weer te geven in samenhang met de tekst.

De **opbouw van een tekst** hoeft in volgorde niet gelijk te zijn aan de gebruikelijke volgorde in een redenering. Bijvoorbeeld kan de conclusie eerder genoemd worden dan de onderbouwing, het gevolg voor de oorzaak, of eerst de hoofdlijnen en daarna details.

Woordenschat

Zorgvuldig gebruik van woorden is belangrijk om de boodschap in teksten goed over te brengen. **Schooltaalwoorden** zijn nodig bij het bespreken van complexe onderwerpen, let op verschillen in betekenis in vakgebieden! **Vaktaal** bestaat niet alleen uit woorden, maar ook uit woordcombinaties. Bij bètavakken gaat het niet alleen om het kennen van de definitie van vaktaalwoorden, maar wordt van leerlingen verwacht dat ze inzicht hebben in de betreffende concepten.

Voegwoorden, signaalwoorden en scharnierwoorden geven verbanden in teksten aan. Vaak worden deze woorden weggelaten omdat aangenomen wordt dat de lezer het verband wel begrijpt, maar dit kan teksten voor leerlingen onduidelijk maken.

In veel teksten is de mening van de schrijver herkenbaar door **subjectief en gekleurd woordgebruik**. Voor de exameneis “waarderen en oordelen” is het van belang om dit met leerlingen te bespreken. Van docenten wordt verwacht dat de **spelling** van woorden correct is.

Didactiek

De didactiek van taal is sterk verweven met de didactiek van kennisopbouw. Voldoende voorkennis is nodig om een tekst te kunnen begrijpen. Via taal bereid je je kennis uit.

Elementen van taaldidactiek

- Werk aan opbouwen van kennis
- Bouw aan woordenschat
- Besteed aandacht aan tekstkenmerken
- Leer leerlingen strategische lezers / luisteraars te worden
- Discussieer met leerlingen over teksten
- Integreer lezen en schrijven
- Zorg voor een motiverende taalomgeving
- Monitor en toets taalbegrip in de klas
- Differentieer

Dit overzicht is gebaseerd op de adviezen in de publicatie “De zeven pijlers van onderwijs in begrijpend lezen” van Stichting Lezen. Voor een toelichting verwijzen we naar deze publicatie.

De adviezen zijn niet alleen toepasbaar voor geschreven taal, maar ook voor gesproken taal zoals bijvoorbeeld in een uitleg, lezing, video of discussie.

Taalgericht Vakonderwijs

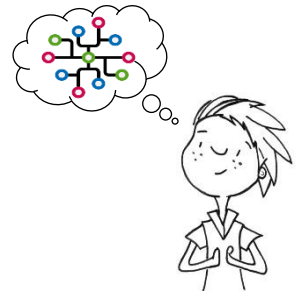
Het platform Taalgericht Vakonderwijs biedt veel handreikingen, voorbeelden en materiaal voor taaldidactiek, vooral gericht op het ontwikkelen van woordenschat. Daarbij gaat het om zowel schooltaal als vaktaal. Taalgericht vakonderwijs is vakonderwijs waarin relevante vaktaaldoelen expliciet zijn geformuleerd. Vakdoelen en vaktaaldoelen worden samen ontwikkeld in onderwijs dat gerichte taalsteun biedt, vol interactiemogelijkheden zit en contextrijk is. Kernwoorden zijn **taalsteun, interactie en context**.

Authentieke, rijke teksten

Het onderwijs in begrijpend lezen maakt deze jaren een grote verschuiving door. We weten ondertussen dat het belangrijk is leerlingen veel te laten lezen in **authentieke, rijke teksten**. Door meerdere teksten rond één onderwerp te lezen wordt ook geoefend met het opzoeken van informatie uit verschillende bronnen en het leggen van verbanden tussen teksten. Zoek naar mogelijkheden in jouw lessen om leerlingen veel te laten lezen in meerdere tekstvormen en bespreek met je leerlingen de structuur van de teksten en de kennis die zij eruit halen.

Werk aan de mentale representaties

Kennis is in ons brein gestructureerd aanwezig, dit worden mentale modellen genoemd. Ben jij je zelf bewust van het geheel aan kennis rondom een thema? Help je leerlingen met het ontwikkelen van correcte mentale modellen van je vakinhoud. Vaak is het mogelijk om visualisaties te gebruiken, zoals concept-maps, tijdlijnen of andere schematische weergaven.

Leerdoelen

Bij het vormgeven van je onderwijs is het natuurlijk belangrijk om helder te hebben welke leerdoelen je bij leerlingen wil bereiken en hoe je wil meten of het lukt. Het landelijke project actualisatie van de kerndoelen heeft conceptkerndoelen opgeleverd voor onder andere taalvaardigheid die als basis gebruikt kunnen worden voor de uitwerking op je school.

In de didactische aanpak Taalgericht Vakonderwijs zijn ook voorbeelden van taalleerdoelen te vinden.

Stem in je school vakoverstijgend af de doorlopende leerlijnen in leerdoelen af.

Bronnen

- Hajer M., Meestringa T. (vierde druk 2022), Handboek taalgericht vakonderwijs, Coutinho Bussum
- Houtveen, T (red.), R. van Steensel (red) (2022). Kennisbundel de zeven pijlers van onderwijs in begrijpend lezen, Stichting Lezen
- Platform Taalgericht Vakonderwijs, webpagina SLO www.slo.nl/thema/meer/taalgericht-vakonderwijs/platform-tvo/
- Prenger, J., Pleumeekers, J. et al (2023), Conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde. SLO
- Rijckaert, H., Burki, U., Vanhooren, S. (2023). Samen sterk voor taalcompetentie: Actieplan voor de implementatie van iedereen taalcompetent in het onderwijs, Nederlandse Taalunie,
- Rogiers, M., Van Ammel, K., Bogaert, R. & Van Keer, H. (2020). Begrijpend lezen, Instructieprincipe 3: Voorzie in expliciete strategie-instructie. Didactiek Nederlands – Handboek. [\[https://didactieknederlands.nl/handboek/2020/12/begrijpend-lezen-instructieprincipe-3-voorzie-in-expliciete-strategie-instructie/\]](https://didactieknederlands.nl/handboek/2020/12/begrijpend-lezen-instructieprincipe-3-voorzie-in-expliciete-strategie-instructie/)
- Warps, J., Visser, M. de, Lodewick, J., & Termorshuizen, T. (2021). Verkenning vervolgonderwijs: Wensen van het vervolgonderwijs betreffende kennis en vaardigheden van geslaagden uit het voortgezet onderwijs. Dec 2021, ResearchNed Nijmegen.

Deze publicatie is het resultaat van een inventarisatie naar de mogelijkheden om bij bètavakken aan taalvaardigheid te werken in opdracht van de NVON.

Meer weten?

Op de website van de NVON verzamelen we informatie en materiaal over elk van de basisvaardigheden.

Vragen: liliane@lilianebouma.nl

www.nvon.nl/onderwijsontwikkeling

www.lilianebouma.nl/taalvaardigheid

Liliane Bouma

september 2023

NEDERLANDSE VERENIGING
VOOR HET ONDERWIJS IN DE
NATUURWETENSCHAPPEN